

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright

7. 05. 2013.

Uništi strasno

propaganda djelom:
Ravachol, Vaillant, Émile
Henry, Sante Caserio

Uništi strasno

propaganda djelom: Ravachol, Vaillant, Émile Henry, Sante Caserio

2012

Uredila i prevela: Erika Preden

I Refrattari, 2, Ediziones de su Arkiviu-Bibrioteka »T. Serra«, Guasila, 1994; *I Refrattari*, 3, Ediziones de su Arkiviu-Bibrioteka »T. Serra«, Guasila, 1995; *Colpo su colpo*, Vulcano, Treviolo, 1978.

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

2012

u svojim kućama? Ne. Naprotiv, mi odgovaramo vladi dinamitom, bombom, bodežom, nožem. Jednom riječju, moramo se potruditi da uništimo buržoaziju i vlast. Vi, koji predstavljate buržoasko društvo, ako želite moju glavu, uzmite je.

Pismo majci

Pismo majci kojim joj osobno šalje vijest o smrtnoj kazni:

»Draga majko,

Pišem Vam ovih nekoliko redaka kako bih Vas obavijestio da sam osuđen na smrt.

Nemojte misliti loše o meni, draga majko.

Mada sam počinio ovo djelo, nemojte misliti da sam postao, kao što će vam mnogi reći, zločinac ili ubojica.

Vi poznajete moje blago srce, nježnost koju sam vam iskazivao; ono je i danas isto srce, a to sam djelo počinio zato što sam umoran od života u ovom nepravednom svijetu . . . «

Sante Caserio, 03. kolovoz 1894.

Sudac — Ipak, među anarhistima je postojala suglasnost oko osvete Ravachola, Vaillanta i Henryja. Predsjednik Carnot nije želio izmijeniti presudu protiv vaših opasnih prethodnika, koju su donijeli porotnici pri potpunoj slobodi savjesti; a nakon Henryjeve smrti dobio je brojna prijeteća pisma, kao što su ih uostalom dobili i supruga i djeca. Nisu ih možda napisali, rečena pisma, vođe čije odluke ste možda izvršili?

Caserio — Anarhisti nemaju vođe, a svoje djelo sam osmislio sâm, kao što sam ga sâm i počinio.

Sudac — No, postoji jedna okolnost koju bi porota i prisutni trebali znati: dan nakon Carnotove smrti u Elizejsku palaču stigla je Ravachola slika upućena »Udovici Carnot«; na pozadini je pisalo: »On je dobro osvećen«. Ako niste izvršitelj osoba koje su pisale prijeteća pisma i poslala, s Ravacholovom fotografijom, budite barem hrabri pa ih se odrecite.

Caserio — Ja sam hrabar pa ih se ne odričem; ne odbacujem ni djela ni osobe; sasvim mi je dovoljno da vam mogu iskreno potvrditi da sam sâm pripremio i počinio moje djelo.

Sudac — Vaše ispitivanje je završeno. Međutim, nameće se jedna misao: vi negirate ljudske zakone, vaša stvar; ali vi, ipak, priznajete viši zakon, koji zabranjuje ubojstvo. Kada sudac izriče smrtnu kaznu, prije je čuo porotu, razmislio je, raspravio, tražio savjet, slijedio određene procedure. Ali, vi, mladić od dvadeset godina, vi ste se samoproglasi tužitelj, sudac i krvnik.

Caserio — Ako postoji viši zakon koji naređuje ne ubij, zašto ga ne poštuje? Ja imam tek dvadeset godina, godine u kojima vlast regrutira po domovima siromaha vojnike koji će ubijati braću. . .

Sudac — Vi niste ubili samo predsjednika države, već i najboljeg muža i oca.

Caserio — Oca? Na tisuće ih ubija bijeda, ubija posao! Zar Vaillant nije bio otac? Zar nije i on imao ženu i kćer? Zar Henry nije ostavio majku i brata? Imali ste milosti nad njima?

[. . .]

Caserio — Dakle, ako vlast protiv nas koristi oružje, lance, zatvore, zar bi mi anarhisti, koji branimo vlastiti život, trebali ostati zatvoreni

Sadržaj

Ravachol	5
Biografija	5
Ravacholova izjava pred sudom 1892.	8
Odlomci iz Ravacholovih suđenja	11
Vaillant	15
Biografija	15
Vaillantova izjava pred sudom 1893.	16
Odlomci iz Vaillantovog suđenja	18
Émile Henry	21
Henryeva izjava pred sudom 1894.	24
Odlomci iz Henryjevog suđenja 1894.	30
Članak iz <i>L'En-Dehors</i>	34
Aforizmi — izbor	37
Sante Caserio	39
Odlomci iz Caserijovog suđenja 1894.	40
Pismo majci	43

Sudac — Anarhistička ideja je, dakle, u vama bila toliko ukorijenjena i posebna, da ste Francuskoj, koja vas je ugostila i dala vam posao, vi nezahvalno uzvratili osvetom i patnjom?

Caserio — Što se samog čina tiče, on je bio odavno sazreo, i nijedna me sila nije mogla od njega odvratiti ili skrenuti. Što se pak gostoprimstva i posla tiče, vi ste, gospodine Suče, jedan od onih koji u poslu uživaju sami i bez zasluga. Ja, nasuprot, pripadam onima koji besprekidno i nedužno zbog posla trpe samo boli i poniženja. Kada nam udijelite ono što nazivate gostoprimstvo i posao, vi, dozvoljavajući nam da živimo, mislite da ste počinili velikodušno djelo i zahtijevate da vam budemo zahvalni; kada, zbog preživljavanja, prodajemo po vašoj lihvarskoj cijeni rad svojih ruku i znoj svoga čela, kada vam za koranicu kruha, za jedan šamar, jamčimo sigurnost i radost, mi smo jako dobro svjesni da smo vam uzvratili gostoprimstvo, vašim blagostanjem, i da vam nismo dužnici. Ako jedan dug ostaje nepodmiren, to je sveti dug mržnje, osvete, istrebljenja; i nemojte se obmanjivati, idućih ćemo ga dana podmiriti. . .

[. . .]

Sudac — Vi ste anarhist, želite uništiti društvo, vi ste neprijatelj svih državnih poglavara, bila država autokracija ili republika. . .

Caserio — Da, sve sam to ja.

Sudac — Vi ste podržali Henryjev čin, uz samo jednu zadržku, koju ću iznijeti vašim riječima: »Bilo bi bolje da je bombu umjesto na kafe, bacio na gnijezdo neke debele buržujuške familije«.

Caserio — Istina, to sam mislio.

Sudac — Jednog ste dana rekli: »Jadan Vaillant, ubili su ga, mada on nije nikoga ubio«. I nadodali: »Kad stigne moj trenutak neće me zaustaviti ni pomisao na majku, ni na život, ni na išta drugo, napast ću uzdignute glave«. Vi ste i izjavili da ako se vratite u Italiju, napast ćete kralja i papu?

Caserio — Oh, ali ne istovremeno. Nisu skloni zajedničkim izlascima.

Sudac — Vi ste član anarhističke zavjere?

Caserio — Ne. Ja sam sâm, i sâm sam došao da izvršim pravdu.

vrhunske pravde: predsjednika republike, Sadija Carnota, probo je nožem jedan obični rob rada, koji je na taj način želio iskazati svoj otpor sužanjstvu.

Odlomci iz Caserijovog suđenja 1894.

[...]

Sudac — Nakon obitelji, odrekli ste se i domovine. Napustili ste Italiju baš kad ste joj trebali platiti sveti dug, služenjem vojnog roka.

Caserio — Uvijek sam mislio da smo domovini i njenim ugojenim slugama platili i plaćamo previše dugova, mi siromasi; i odlučio sam da ga ne podmirim, budući da sam imao još jedan, dug koji sam trebao platiti iza rešetaka, kao što mi je to presudio žalbeni sud. Nek je brane oni koji u njoj uživaju, domovinu! Ona nas daruje samo bijedom, uzvraćamo joj prezirom i rado je zaboravljamo za jednu veću domovinu koja ne posjeduje mrske bratoubilačke simbole i besmislene, mrske granice. Najveća domovina, zemlja na kojoj ljudi trebaju slobodno uživati u plodovima napretka i civilizacije.

[...]

Sudac — I pogled na sav taj miroljubiv narod, sve te seoske svečanosti, nije vas odvratio od vaših zlih namjera?

Caserio — Oh! Robovi koji zaspu pod jarmom, a šibe i mučenja zaboravljaju ili ublažuju nedjeljnim kartanjem ili boćanjem. Prema njima osjećam samo prezir. Zahvaljujući njima vlastodršci nekažnjivo tlače, a vlasnici ubiru u miru plodove pohlepnog izrabljivanja. Kad bi umjesto da utapaju u vinu i pivu, u partiji karata gorke zalogaje, okupili se, upoznali, razmislili, shvatili i pripremili se za sve zahtjeve, ne bi bili tako odvažni ni oni koji nama vladaju, ni oni koji nas izrabljuju, ni koji nas sude.

[...]

Ravachol

Biografija

Françoise Claudius Koenigstein (Saint-Chamond, Loira, 14.10.1859. — Montbrison, 11.07.1892.) bio je sin nizozemskog radnika Jeana Adama Koenigsteina i tkalje Marie Ravachol, od koje će kasnije preuzeti prezime. Otac vrlo rano napušta obitelj, vrativši se u Nizozemsku, gdje ubrzo umire. Budući da Marie nije mogla sama uzdržavati četvero djece, Ravachol se već kao dječak morao zaposliti. Obavljao je različite poslove, od pastira, rudara, ložača pa do konopara i bojadisara tkanine. S 18 godina čita knjigu *Lutajući Židov* Eugènea Suea i postaje ateist. Ulazi u socijalistički kružok, gdje sa zanimanjem prati novine kao što su *Le Prolétariat* i *Le Citoyen de Paris*. Upoznavanje s Toussaint Bordatom¹ približit će ga anarhističkim idejama.

U periodima nezaposlenosti, živeći u bijedi, najprije krađe kokoši kako bi prehranio obitelj, a zatim se posvećuje krijumčarenju (alkoholom, duhanom i kavom), falsificiranju novca, provali i krađi. 1890. je prvi put uhićen i zatvoren zbog krađe.

1891. obija kraj Lyona grobnicu grofice Rochetaillée, ali ne pronalazi očekivani nakit. Iste je godine optužen za ubojstvo, koje poriče, ali istovremeno priznaje da je počinio brojne pljačke. Ravachol smatra da je vlasništvo nemoralno i da kaznena djela kao što su pljačka i krivotvorenje promiču anarhističku Ideju. Nakon hapšenja bježi iz zatvora i seli se u Saint Denis (Pariz) pod lažnim imenom Léon Leger.

Na 1. maj 1891. u Fourmiesu policija guši radnički prosvjed oružjem. Petero je osoba izgubilo život: troje djece i dvije dvadesetogodišnje djevojke. Istoga se dana pedesetak anarhista okupilo na Trgu Republike u Levallois-Peretu (predgrađe Pariza). Održali su prigodne govore i nakon nekoliko otpjevanih pjesama povorka je krenula prema Clichyju gdje se trebala nastaviti prvomajska proslava. U Bulevaru National povorka je

¹ Toussaint Bordat: jedan od autora (među kojima nalazimo i Kropotkina) *Manifesta anarhista* napisanog u Lyonu 1883., tokom suđenja šezdesestorici anarhista optuženih za pripadanje »Internacionali«.

stala i krenula prema obližnjoj gostionici, no sprječava ih iznenadni napad policije. U sukobima koji su uslijedili dvojca policajaca su ozlijeđena, a teško ranjena trojica anarhista, Henry Louis Decamps, Charles Augustus Dardare i Louis Leveillé. U takvom stanju privedeni su u policijsku stanicu gdje će biti brutalno pretučeni.

Decamp će biti osuđen na pet, a Dardare na tri godine zatvora.

Međutim, događaji iz Fourmiesa (zbog »nevinih žrtava«) privući će u javnosti mnogo više pažnje nego *Clichy affair*. No, mnogi će anarhisti iz okolice Pariza odgovoriti na ovaj potonji brojnim atentatima koji će odjekivati Francuskom kroz četiri naredne godine. Bit će okončani u lipnju 1894. kada će talijanski anarhist Sante Caserio ubiti predsjednika Sadija Carnota, autora »zločinačkih zakona« (*lois scélérates*).

Slučaj iz Levalloisa, popraćen stalnom policijskom represijom nakon ustanka Pariške komune 1871., navesti će Ravachola da pređe na djela (»propaganda djelom«). Kao odgovor na *Clichy affaire* 11. ožujka 1892. bacit će (uz pomoć dvojce anarhista) bombu u stan suca Benoita (Boulevard Saint-Germain), a već 27. ožujka u stan državnog odvjetnika Bulota (Rue Clichy). Napadi su prouzročili ogromne materijalne štete, ali nijednu žrtvu.

U istom je periodu, 18. ožujka, na godišnjicu Komune, eksplodirala bomba u kasarni Lobau, gdje je streljano većina komunara iz 1871., a gradom su se širile glasine o neuspjelim atentatima na policijsku postaju u Clichy i na Palaču pravde.

Međutim, istog mjeseca konobar restorana prepoznaje klijentu traženog Ravachola i obavještava policiju. Kao odgovor, dan prije Ravacholovog suđenja postavljena je bomba u isti restoran (zbog čega će, između 1893. i 1894., biti osuđena dvojca anarhista, Bricou na dvadeset godina, a Meunier na doživotni prisilni rad).

U travnju 1892. Sud Seine osuđuje Ravachola na doživotni zatvor uz prisilni rad (iste godine četvorica anarhista su osuđena za krađu dinamita korištenog u atentatima: Faugoux na dvadeset, Chevenet na dvanaest i Brouet na šest godina prisilnog rada, a Etievant na pet godina zatvora). Već nakon dva mjeseca Sud Loire u Montbrisonu otvara drugo suđenje, za umorstvo. Optužen je za ubojstva s predumišljajem iz koristoljublja jednog religioznog starca iz Varizellea, kraj Saint-Chamonda (Loira), zvanog »eremit« te za ubojstvo majke i kćeri Marcou iz Saint-Etiennea.

Sante Caserio

Sante Geronimo Caserio (Motta Visconti, 08.09.1873. — Lyon, 16.08.1894.), ubojica francuskog predsjednika Marie-Francoisa Sadija Carnota, rođen je u siromašnoj seljačkoj obitelji pokraj Milana. Brojna obitelj je vrlo rano ostala bez oca, zbog čega se desetogodišnji Sante uputio u Milano, ne želeći biti na teret majci, za koju je bio veoma vezan. U gradu se zapošljava kao šegrt u pekari.

Ubrzo upoznaje milanske anarhiste te i sam postaje vrlo aktivan. Osni-va i malu grupu nazvanu »A pè«. Često je ispred sindikalne podružnice nezaposlenima dijelio kruh i anarhističku štampu, na trošak svoje mizerne plaće.

Tokom jednog javnog prosvjeda, 1892., je po prvi puta priveden u policijsku stanicu zbog raspačavanja antimilitarističke štampe. Nakon čega bježi najprije u Švicarsku, a zatim u Francusku.

Nakon što je predsjednik Carnot odbio pomilovati Augustea Vaillanta, Caserio se odlučuje na osvetnički čin. 24. lipnja 1894. Carnot se nalazio u Lyonu gdje je trebao svečano otvoriti Svjetsku izložbu. Caserio je čekao da se predsjednička povorka pojavi na Trgu republike, gdje se je bila najveća gužva. Tada se uputio prema predsjedniku mašući papirom. Policija, uvjeren da želi predsjedniku uputiti molbu, dozvoljava mu se da približi do službenog automobila, što će Caserio iskoristiti da mu zada smrtnu ranu nožem, crno-crvene drške.

Na suđenju je preuzeo odgovornost za svoje djelo, nije tražio pomilovanje, mada mu je ponuđena »mentalna neuračunljivost« u zamjenu za imena drugih anarhista. Na što je odgovorio: »Caserio je pekar, a ne izdajnik«.

03. kolovoza osuđen je na smrtnu kaznu giljotinom. Smaknut je 16. kolovoza uz povik: »Hrabro, drugovi! Živjela anarhija!«.

Sante Caserio, uz svoju jednostavnost »dobrog i poštenog radnika«, otvara mogućnost konkretnom uništenju vlasti, dokazujući da je, osim u svojim sporednim mehanizmima i osobama, ranjiva i u pokretačkim, temeljnim središtima, koji je svakodnevno opskrbljuju i obnavljaju. Čin

Osim toga, imam pravo da izađem iz kazališta kada mi komedija postane dosadna, i da zalupim vratima pri izlasku, uz rizik da narušim mir svih onih koji su njome zadovoljni.

Treba naglasiti da je Ravachol koji je već u Parizu, a zatim još glasnije u Montbrisonu, preuzeo odgovornost za počinjena djela, odbacio krivicu za umorstvo dviju žena.

Nakon hapšenja i tokom suđenja anarhist-individualist Zo d'Axa² je putem novina *L'En-Dehors* pokrenuo prikupljanje pomoći za Ravachola i njegove suradnike. Sakupljeni je novac podijelio obiteljima uhićenih, zbog čega je i sam dospio u zatvor pod optužbom za »zločinačko udruživanje«.

U srpnju 1892. godine Ravachol je pogubljen giljotinom.

Godinu dana kasnije, 9. prosinca 1893. Auguste Vaillant je, kao odgovor na njegovu smrt, postavio bombu u francuski parlament (iz kojeg je izašao tek jedan lakše ranjeni zastupnik).

U čitavoj povijesti anarhizma možda nije bilo tako neshvaćenog i prezrenog anarhista kao što je Ravachol. Svojim je djelima i idejama narušio dobrodušnu aktivnost većine anarhističkog pokreta, usmjerenog na metodu *misionarske logike*. Eksproprijator (*zločinac* po načelima zakona) s kojim je započelo doba *propagande djelom*, odnosno direktne akcije, pojedinačne ili grupne, usmjerene protiv osoba i struktura kapitala i države, kao valjani odgovor na terorizam vlasti.

Ravachol će postati romantizirani simbol beskompromisne pobune mnogih anarhista i zaživjeti osim u njihovim djelima i u pjesmama, kao što je francuska *La Ravachole* ili talijanska *Himna individualista* koja

---

² Zo d'Axa, pravim imenom Alphonse Gaullaud de la Pérouse (Pariz, 1864. — Marseille, 1930.), francuski anarhist, poklonik Stirnera, pustolov i antimilitarist, osnivač dvaju legendarnih časopisa *L'En-Dehors* i *La Feuille*.

Za *l'EnDehors* su pisali brojni anarhisti, među kojima Jean Grave, Sébastien Faure, Octave Mirbeau, Emile Henry, Georges Darien, Tristan Bernard, Charles Malato, Félix Fénéon, Louis Matha, Malatesta itd. Osuđen je za »zločinačko udruživanje« na zatvor Mazas u Parizu, zajedno sa Pugetom i Graveom. Pušten na privremenu slobodu, napušta Francusku i odlazi najprije anarhistima u Englesku, zatim u Nizozemsku, Njemačku, Italiju, Grčku, Tursku i Palestinu. Izručen Francuskoj, vraćen je na izdržavanje kazne, u Sainte-Pélagie s ostalim socijalistima. O čemu svjedoči njegov putopis *De Mazas à Jérusalem* iz 1895., s ilustracijama Pissarroa, Steinlena i Vallottona.

Anarhist individualist i esteta, pobornik anarhističkog nasilja, uspoređivao je propagandu djelom s umjetničkim izražavanjem. D'Axa je bio boem koji je veličao antikapitalistički stil života lutajućeg anarhističkog razbojnika, preteča francuskih ilegalista (predstavljenih u ovoj zbirci), u prvoj liniji borbe protiv zatvora, vojske, političkih izbora i rada.

započinje stihovima: »Prije nego nas dočeka smrt u blatnjavoj ulici / uzor će nam biti Bresci³ i Ravachol«.

Ravacholova izjava pred sudom 1892.

Ne uzimam riječ da bih se obranio od djela za koja me optužujete, zato što je za njih odgovorno društvo koje svojom organizacijom dovodi i održava ljude u međusobnoj borbi. Zar, u biti, ne vidimo da u svim klasama, u svim područjima, postoje osobe koje priželjkuju, neću reći smrt jer bi to ružno zvučalo, onda barem nesreću svojih bližnjih ako bi im to moglo donijeti koristi? Na primjer: zar se poduzetnik ne nada smrti konkurenta? Zar ne bi svi trgovci, međusobno, željeli biti jedini uživaoci prihoda proizašlih iz njihovih djelatnosti? Zar nezaposleni radnik koji traži posao ne sanja kako će netko drugi, iz bilo kojeg razloga, dobiti otkaz? Dakle, u društvu u kojem se sve to događa ne bi vas smjela iznenaditi ni djela koja mi zamjerate, oni su samo logična posljedica borbe za preživljavanjem među ljudima koji su primorani koristiti sva moguća sredstva da bi preživjeli. Budući da svatko mora misliti samo na sebe, onaj tko se nađe u nevolji mora djelovati: »U redu, pošto je tako, kad sam bio gladan nisam se ustručavao koristiti sredstva na raspolaganju, pa čak i uz rizik žrtava! Da li se vlasnici koji dijele otkaze radnicima brinu ako će ovi umrijeti od gladi? Da li pojedince koji posjeduju višak zanimaju osobe kojima nedostaje i najosnovnije?«

Ima i onih koji pružaju pomoć, ali oni su nemoćni sve osobe izbaviti iz oskudice i spasiti od preuranjene smrti prouzročene neimaštinom ili od one dobrovoljne, one koji si oduzimaju život na razne načine da bi okončali svoju bijednu egzistenciju i priveli kraju patnje gladi, uz bezbrojne sramote i poniženja, bez ikakve nade u njihov svršetak. Kao što su to učinili obitelj Hayem i gospođa Soufrein koji su umorili svoju vlastiti djecu da ne bi morala dalje patiti, i sve one žene koje već u vlastitoj utrobi ubijaju plod ljubavi iz bojazni da ga kasnije neće moći prehraniti.

A sve se to odvija usred izobilja raznovrsnih proizvoda! Bilo bi shvatljivo da se to dešava u zemlji kojom vlada nestašica i glad. Ali u Francuskoj,

Aforizmi¹² — izbor

Pitamo se koja je najbolja taktika: ona je svugdje proporcionalna zbroju energije koja se ulaže u akciju.

Učini ono što smatraš da je najbolje i učini to s ljubavlju.

U posveti svojoj knjizi, *De l'autre rive*, Aleksandr Herzen iznosi jedan vrlo revolucionaran i efikasan stav, koji kaže: »Mi ne gradimo, mi rušimo; mi ne najavljujemo nova otkrivenja, mi uništavamo stare laži«.

Postoji jedno pravo koje je iznad svih ostalih, to je pravo na ustanak.¹³

Slobodan je čovjek onaj pred čijim su očima filozofi praznovjerni, a revolucionari konzervativni.

Radnik koji se opija barem jedno tjedno isti je kao onaj tko traži iluzije. Da sam filozof napisao bih raspravu o potrebi opijanja, kako bi se uspavala volja za promjenom, zbog koje patimo.

Koliko je bića prošlo uspavano kroz život! A koliko drugih je primijetilo da su živi slušajući samo jednolični tik-tak satova!

Između blaženog neznanja i nesretnog znanja, ja sam izabrao.

Do danas su narodi shvatili pojam bratstva samo kao Kain i Abel.

Čovjeku je ponekad potrebno da vjeruje u moć svoje volje; tada ulazi u borbu.

Jedno od osnovnih načela anarhije je: »Razvij svoj život u svim smjerovima, suprotstavi lažnom bogatstvu kapitalista istinsko bogatstvo pojedinaca, koji posjeduju inteligenciju i snagu.«

Volim sve ljude zbog njihove čovječnosti i zbog onog što bi trebali biti, ali ih prezirem zbog onog što jesu.

¹² »Posthumni aforizmi« objavljeni su prvi put u anarhističkom časopisu *Le Liberaire* (28, 23-29.05.1896.), čiji je urednik tada bio Sébastien Faure; a zatim u veljači 1907. u *Documents d'histoire*, broj 7, kojeg je objavljivao Fortuné Henry u Aiglemontu (Ardenne, France).

¹³ U originalu »insurrection«.

³ Gaetano Bresci, talijanski anarhist, 1900. u Monzi ubio kralja Italije Umberta I od Savoje.

i »terorista«; mi smatramo, rekoh, da su ti činovi pravedni, zato što probuđuju mase, prenu ih silovitim udarcem i otkriju im slabu točku buržoazije, koja drhturi čak i kad Buntovnik kroči prema stratištu. . .

Savršeno razumijemo da nemaju svi anarhisti Ravacholov temperament.

Svatko od nas ima drugačiju fizionomiju i drugačije sklonosti koje ga razlikuju od drugova u borbi.

Zato nas iznenađuju revolucionari koji ulažu toliko napora u, na primjer, grupiranje proletera u dobro organizirana društva.

Ali, ne priznajemo im pravo da tvrde: »Samo je naša propaganda točna; izvan nje nema spasa«. To je arhaični ostatak autoritarizma, kojeg ne želimo podnositi, i vrlo lako bi odvojili našu borbu od propovjednika i njima sličnih.

K tome, drug Malatesta nam još kaže i da se iz mržnje ne rađa ljubav.

Mi odgovaramo: iz ljubavi se rađa mržnja.

Sve što više volimo slobodu i jednakost, više moramo mrziti sve što je zapreka slobodi i jednakosti svih ljudi.

Zato, bez skretanja u misticizam, postavljamo problem na realan teren, i kažemo:

Istina je da su osobe samo proizvod institucija; ali te su institucije apstraktne stvari i postoje jer ih utjelovljuju osobe od krvi i mesa. Dakle, postoji samo jedan način na koji možemo napasti institucije, to jest napasti osobe; i radosno prihvaćamo sve snažne činove pobune protiv građanskog društva, jer ne smecemo s uma činjenicu da će Revolucija biti samo rezultat svih ovih pojedinih Pobuna.

Drugovi, ova tema zahtijeva dublju i dužu raspravu, ali nadam se da će i samo ovih nekoliko redaka već potaknuti na razmišljanje drugove pod utjecajem poznatih imena, kao što je Malatesta.

Vama i Anarhiji!

Émile Henry

u kojoj caruje izobilje, gdje su mesarnice ispunjene mesom, pekare kruhom, gdje dućani obiluju odjećom i obućom, gdje postoje prazni stanovi! Kako možete tvrditi da je u našem društvu sve u redu kad je nejednakost tako uočljiva? Ima mnogo ljudi koji plaču nad tim žrtvama, ali koji će vam istovremeno reći da oni ne mogu ništa promijeniti. Neka se svatko snalazi kako zna i može! Što može osoba koja živi u bijedi usprkos radu učiniti tek kad izgubi posao? Može samo umrijeti od gladi. I onda će netko spustiti par samilosnih riječi na njeno truplo. Eto, upravo sam to želio ostaviti nekom drugom. Radije sam postao krijumčar, krivotvoritelj, lopov i ubojica. Mogao sam prositi, ali to je ponižavajuće i kukavički, a vaši zakoni kažnjavaju prosjačenje, pretvarajući bijedu u zločin. Kad bi svi bijednici umjesto da čekaju uzeli tamo gdje ima, nebitno kojim sredstvom, možda bi imućni prije shvatili da je opasno održavati ovakvo društvo, u kojem je strepnja sveprisutna, a život izložen stalnoj opasnosti.

Zasigurno bi shvatili kako su anarhisti u pravu kad tvrde da za dostizanje moralnog i fizičkog spokojstva treba zatrti uzroke iz kojih se rađaju zločin i zločinci. Ali uzroke neće iskorijeniti smaknućem osobe koja će umjesto spore smrti uzrokovanom oskudicom ili mjesto beskrajnog izdržavanja teškoća, radije oduzeti silom (ako joj preostaje snage) sve što joj je potrebno za ugodan život, čak i pod cijenu smrti, koja će samo dokrajčiti njene patnje.

Zato sam počinio djela za koja me optužujete, ona su samo logična posljedica barbarskog stanja društva koje žanje sve više žrtava strogoćom zakona, a oni napadaju samo posljedice i nikada ne dotiču uzroke. Kažu da tko ubije svog bližnjeg je surova osoba, ali oni koji to kažu ne vide da je počinila ubojstvo samo da bi izbjegla istu sudbinu.

Na isti ćete način i vi, gospodo porotnici, zasigurno mene osuditi na smrt, zato što vjerujete da je to potrebno i da će moje pogubljenje predstavljati zadovoljštinu vama koji se grozite ljudske krvi. No, kad vi smatrate da je korisno proliti krv za sigurnost vlastitog života, ne ustručavate se kao ni ja to učiniti. Ipak, postoji razlika, vi se ne izlažete opasnosti kad dođe do krvi, za razliku od mene koji sam djelovao riskirajući vlastitu slobodu i život.

Dakle, gospodo, ne postoje zločinci koje treba osuditi, već uzroci zločina koje moramo iskorijeniti! Pišući članke Kaznenog zakona, zakonodavci su zaboravili da nisu napali uzroke nego samo posljedice, a na taj

način ne mogu zatrti zločin. U biti, budući da uzroci i dalje postoje, iz njih će i dalje proizlaziti posljedice, i uvijek će postojati zločinci. Danas ubijte jednog, već će se sutra roditi drugih deset.

Što činiti?

Iskorijeniti bijedu, to sjeme zločina, omogućiti da svatko zadovolji svoje potrebe! Što je vrlo lako ostvariti! Potrebno je samo postaviti društvo na nove temelje, u kojem će sve biti zajedničko, u kojem će svatko proizvođači prema svojim mogućnostima i snagama, trošiti prema svojim potrebama. Tada, i samo tada, nećemo više viđati osobe kao što su eremit iz Notre-Dame-de-Grâce i drugi, prositi novac čiji robovi i žrtve oni sami na koncu postaju! Nećemo više viđati žene koje prodaju vlastito tijelo kao običan predmet u zamjenu za onaj isti novac zbog kojeg često ne možemo razlučiti iskrene osjećaje od neiskrenih. Nećemo više viđati osobe kao što su Pranzini, Prado, Berland, Anastay i drugi, koji ubijaju da bi se domogli novca! Sve to jasno dokazuje kako je uzrok svih zločina uvijek isti, i da bi zaista trebali biti glupi ako to ne vidimo!

Da, ponavljam: društvo stvara zločinca, a vi, porotnici, umjesto da njih napadate, trebali bi usmjeriti vašu inteligenciju i vaše snage na promjenu društva. U jednom bi mahu zatrli sve zločine i vaš bi čin, napadajući uzroke, bio značajniji i plodonosniji od vaše pravde, ograničene na kažnjavanje posljedica.

Ja sam jedan običan neuki radnik, ali budući da sam proveo život u siromaštvu mogu osjetiti bolje od bogatog buržuja nepravdu represivnih zakona. Odakle vam pravo da ubijete ili zatvorite čovjeka koji je, došavši na zemlju s potrebom da živi, primoran uzeti što mu nedostaje da bi se prehranio? Radio sam da bih preživio i uzdržavao obitelj, tako da ja i moji nismo previše patili, bio sam, kako bi vi rekli, pošten. Zatim sam ostao bez posla, a uz nezaposlenost dolazi i glad. Samo je tada taj velik zakon prirode, taj zapovjednički glas koji ne trpi prigovore, instinkt za preživljavanje, natjerao na neke prijestupe i zločine za koje me optužujete i koje priznajem da sam počinio.

Ali, nisam počinio ubojstvo nad gospođama Marcon, potpuno su mi nepoznate i ne bih želio da imate na savjesti sudsku grešku.

Drug Malatesta, nakon što je rastumačio neophodnost nasilne revolucije i objasnio kako anarhisti trebaju doprinijeti njenom skorom nadolasku, kaže da je »svaki čin propagande ili realizacije, riječima ili djelom, individualan ili kolektivan, pozitivan ako će približiti i pospješiti Revoluciju. . . «

Govoreći, zatim, o činovima pobune koje potiče mržnja nadahnuta dugogodišnjom patnjom proletarijata, Malatesta nadodaje kako on shvaća i oprašta ove čine, ali »jedna stvar je shvatiti i oprostiti, druga je preuzeti odgovornost. Ovo nisu čini koje mi možemo prihvatiti, ohrabrivati, oponašati. Moramo biti odlučni i čvrsti, ali ne bi smjeli nikada preći granicu koju nameće potreba. Moramo biti kao kirurg koji reže samo kad je potrebno, ali izbjegava nanositi nepotrebne patnje. . . «

Želim objasniti drugu Malatesti da je ovaj dio njegovog članka u najmanju ruku neobičan za pero jednog anarhista.

U biti, što žele anarhisti? Samostalnost pojedinca, razvoj slobodne inicijative, koje će mu, same, moći zajamčiti sreću; ako postaje komunist to čini iz jednostavnog razloga što shvaća da će samo kroz sreću svih ljudi, slobodnih i samostalnih, pronaći svoju vlastitu.

No ipak, što želi Malatesta?

Ograničiti tu inicijativu, nagristi tu samostalnost, tvrdeći da se čini jedne osobe — koliko god ona bila iskrena i uvjerena — ne bi trebali prihvatiti, ni za njih preuzeti odgovornost ako prijeđu granicu koju nameće potreba.

Ali, tko može suditi o prelasku te granice? Tko može zajamčiti da je taj čin koristan za Revoluciju, dok joj je onaj drugi štetan?

Da li će možda budući Ravacholi, prije nego u borbi izlože riziku vlastitu glavu, trebati zatražiti za svoje planove dozvolu raznih Malatesta uzdignutih na Viši Sud, koji će suditi prikladnost ili neprikladnost činova?

Mi, naprotiv, kažemo:

Kada jedan čovjek, u današnjem društvu, postane pobunjenik svjestan svojeg čina — a takav je bio Ravachol — to je posljedica konstatacije koja obuhvaća raščlambu cjelokupnog života i analizu uzroka sopstvenih patnji; samo on može suditi da li je pravedno ili nije osjećati mržnju i biti gnjevan, »a čak i surov«.

Mi smatramo, što se nas tiče, da su ovi čini brutalne pobune, kao ti koji su se odveli, i koji su uzrok postojeće polemike između »anarhista«

Sudac — Niste željeli nastaviti školovanje: vojna karijera nije bila u skladu s vašim težnjama . . .

Henry — Možete reći da je bila s njima u teškom sukobu.

Sudac — Odrekli ste se briljantne karijere . . .

Henry — Odista briljantna budućnost: jednog bi mi dana bili naredili da pucam na masu gladnih, kao poručniku Chapùju na siromašne radnike u Fourmiesu. Mnogo hvala, radije ću biti ovdje gdje sam sada.

Sudac — Imali ste zatim sigurnu sutrašnjicu u poduzeću i mogućnost da zarađujete za život uz rad.

Henry — To je toliko časno, koliko je nečasna vaša veoma poštena buržoazija koja raskošno živi, ali ne želi ni čuti o radu; naprotiv, gnušaju se radnika i preziru ih.

[. . .]

Porota, nakon što se nakratko povukla na vijećanje, vratila se u sudnicu i sudac je, ustajući, sazeo u nekoliko riječi razloge presude i izrekao Henryju smrtnu kaznu.

Henry — U redu!

Sudac — Optuženi, u roku od tri dana imate pravo podnijeti žalbu.

Henry — Puno hvala, ali ne znam što bih s njom — i izlazeći, praćen žandarima, uz pozdrave radnika koji su ispunili sudnicu i hodnike, uzvratilo je — Hrabro, drugovi! Živjela anarhija!

Članak iz *L'En-Dehors*¹⁰

Drugovi l'EnDehors, pročitao sam u vašem posljednjem broju članak druga Malateste, naslovljen »Malo teorije«.¹¹

Molio bih vas da objavite i ovih nekoliko redaka, koji su odraz mojih osobnih razmišljanja o gore navedenom tekstu.

¹⁰ 69, 28.08.1892.

¹¹ Errico Malatesta, »Un peu de théorie«, *L'En-Dehors*, Paris, 68, 21.08.1892.

Sudite mi, gospodo porotnici i, ako ste me razumjeli, sudeći meni osuđujete i sve nesretnike koje je bijeda, uz urođeni osjećaj časti i dostojanstva, pretvorila u zločince, a uz blagostanje i udobnosti bili bi živjeli kao poštteni ljudi! U mudrijem društvu bili bi ljudi kao svi drugi!

Koegnistein, zvan Ravachol

Odlomci iz Ravacholovih suđenja

Sa suđenja za atentate na suca Benoita i na državnog odvjetnika Bulota:

[. . .]

Ravachol — Pokušao sam napasti suca Benoita zato što se na suđenju Dardare-Decamp pokazao vrlo pristran. Porota je tražila minimalnu kaznu, a on je izrekao maksimalnu. Zašto, zatim, nije uzeo u obzir brutalnost policije nad Dardareom i Decampom, koji su u zatvoreničkoj sobi ostavljeni kao leševi? Želio sam pogoditi i državnog odvjetnika Bulota jer se usudio zatražiti smrtnu kaznu za drugove koje su se jednostavno branili od divljačkih napada policajaca. U jednom i u drugom slučaju želio sam poslati opomenu osobama ovlaštenim za primjenu zakona, jer one su hijene i pored toga što im nije od nikakve koristi. Što se tiče nedužnih žrtava koje su patile zbog mojih atentata, iskreno ih oplakujem zato što sam kroz život upoznao samo gorčinu. Još mi je više žao drugova koji sa mnom dijele optuženičku klupu, vrlo su mi dragi, a jedina im je krivica što su me upoznali. Djelovao sam u ime anarhije, bit će to jedna velika obitelj u kojoj će svi moći zadovoljiti svoje raznovrsne potrebe. Širio sam strah kako bi natjerao građane da se zamisle nad nevoljama koje nas more, da shvate tko smo mi: jedini i istinski zaštitnici izrabljivanih. Nemam više ništa za reći.

[. . .]

Sa suđenja za ubojstva:

[. . .]

Sudac — Vi ste poznavali eremita iz Chamblesea, oca Jacquesa Brunela, koji je u svojoj tužnoj samoći pola stoljeća sakupljao ušteđevinu. Vi ste vašom uobičajenom iskrenošću priznali da poznajete slučaj. Jeste li onda s predumišljajem ubili oca Brunela?

Ravachol — Polako, polako, vi mi pohvalama stežete uže oko vrata. Ja sam bio toliko nespreman na ubojstvo brata Brunela da kad sam se njega zaista morao riješiti, tek sam tada primijetio kako uopće nisam bio predvidio njegovu izdržljivost. Unaprijed sam smislio samo kako da se domognem novca oca Brunela, kojeg je on izvlačio iz siromašnih stračara gomilajući ga, nepotrebno, u svoj brlog. Da nadodam: kad sam se iscrpljen glađu — koju, vi, pošteni, niste nikada osjetili — osvrnuo oko sebe da skupim ono što posao i vlasnici nisu željeli dati — kruh svagdašnji —, sjetio sam se oca Brunela i pomislio kako je on, u biti, jedini kojem bi mogao bez grižnje savjesti uzeti zalihe koje je on gnusnom pohlepom gomilao bez uživanja, nije ni trebao misliti da bi nasljednici mogli uživati, zato jer ih nije imao. Na koncu, taj novac nisam, u suštini, nikome oduzeo.

Sudac — Željeli ste se obogatiti?

Ravachol — Zbilja, od čitavog iznosa eremita nisam zadržao ni potrošio ni novčića za sebe.

[. . .]

Sudac — Bili bi ubili i kočijaša da Vas je obuzela sumnja?

Ravachol — Bez dvoumljenja. Bilo bi mnogo ljepše kad život ne bi imao ni miljenika ni hulja, kad bi svi mogli živjeti od rada. Ali, kada glad kuca na vrata, a ne želite ukaljati dostojanstvo prosjačenjem, i kada treba silom otrgnuti ono što nam je oduzeto prevarom, taj povratak dobara je toliko opasan da moramo ostaviti sa strane grižnju savjesti i licemjerne samilosti. Bio bih se riješio kočijaša da ne bih postao žrtva njegove prijave.

Sudac podsjeća porotnike kojom je smjelošću uhapšeni Ravachol uspio, unatoč liscima i lancima, pobjeći petorici čuvara i naglašava kako je iskoristio stečenu slobodu.

Ravachol — Iskoristio sam je na jedini način dozvoljen gladnicima i robovima svih izrabljivanja. Vi se ne sjetite gladnih na dan kad, očajni,

Henry — Zato što nisam želio raniti, želio sam ubiti.

Sudac — U policijskoj stanici najprije ste se predstavili kao Breton i porukli počinjeni atentat, ali nadodavši da ste anarhist. »Što više bogatih crkne, bit će bolje«, cinično ste komentirali. Sutradan, pred istražnim sucem, u zatvoru Conciergerie, priznali ste vaš zločin, detaljno ste opisali vašu bombu, nacrtali ste je do u pojedinosti, kao pravi umjetnik.

Henry — Vi ste previše ljubazni, gospodine suče, zbilja ne zaslužujem vaše pohvale, jer naprava je imala nedostatak, poklopac nije dobro zatvarao.

Sudac — Ishod vas nije zadovoljio? Što ste više željeli postići?

Henry — Očekivao sam dvadesetak mrtvih i tridesetak ranjenih. Lekcija je trebala biti stroga.

[. . .]

Sudac — Dakle, htjeli ste ubiti Etiennea koji vas je gonio?

Henry — Da.

Sudac — Htjeli ste ubiti Mauricea i Poissona koji su vas pokušavali uhititi?

Henry — Da.

Sudac — Htjeli ste ubiti goste Café Terminusa?

Henry — Da.

Sudac — Htjeli ste uništiti Hotel Terminus?

Henry — U biti, ta stračara me uopće nije zanimala.

Sudac — Onda, pet pitanja na koja ste odgovorili povlače za sobom pet smrtnih kazni.

Henry — Znam, znam. Ali, dovoljna je jedna, je li?

Sudac — Bila bi dovoljna i da vaše ime, vaši podaci ostanu nepoznati i da ste samo »X iz Pekinga«, kao što ste se predstavili u policijskoj stanici. No, naša pravda ponosno poštuje proceduru, čak i pred izlijevom javnog negodovanja, čak i pred najizopačenijim zločincem. A početak procedure zahtjeva utvrđivanje identiteta optuženog, a porota će odrediti tko je ubojica tolikih nevinih žrtava.

Henry — Tolikih buržoaskih žrtava, molim, a nevinna buržoazija ne postoji, što god mislili o njima.

[. . .]

de l'Ouest, vas je dostigao, položio ruku na rame i povikao: »Ipak te imam, huljo!«.

Henry — Pravi heroj . . .

Sudac — »Ne još!«, vi ste odgovorili.

Henry — Ne, ne. Odgovor koji ste iznijeli nije uopće točan.

Sudac — I pucali ste u njega. Na sreću, dugme kaputa je zaustavilo metak i tada je brijač Maurice . . .

Henry — Još jedan herojski građanin . . .

Sudac — Maurice vas je pokušao uhvatiti . . .

Henry — Pa sam i na njega pucao.

Sudac — I jedan i drugi bili su radnici, ova dvojca . . .

Henry — Žao mi je, ali sami su krivi. Kakve su oni veze imali? Zašto su se uplitali u stvar koja ih se nije ticala?

Sudac — Da ste imali bolji pištolj bili bi obojicu ubili, izjavili ste na ispitivanju.

Henry — Da, sigurno.

Sudac — Na dnu rue d'Isly malo ste oklijevali.

Henry — Nisam uopće oklijevao. Opkolili su me i stao sam, a kad je policajac Poisson, s isukanim mačem, krenuo na mene ispalio sam sve svoje metke.

[. . .]

Sudac — Bili bi ubili Poissona da ste imali prilike? Na ispitivanju ste izrazili žaljenje što ste promašili cilj.

Henry — Izrazio sam žaljenje što nisam mogao pružiti jači otpor.

Sudac — Da ste imali prilike, bili bi upotrijebili i nož?

Henry — Bez dvojbe i ustručavanja.

[. . .]

Sudac — Kad ste bacili bombu, vi ste željeli ubiti?

Henry — Naravno.

Sudac — Vi ste doista pripremili vašu bombu vrlo brižljivo. Vaillant je rekao da bi bio svoju strašnu napravu ispunio mecima, a ne čavlima da je namjeravao usmrtniti. Vi ste vašu ispunili sa sto dvadeset zrna.

obiju vrata pekare, izlog mesnice, sef redovnika, sjetite se kad ih treba strpati u zatvor.

Sudac — Ne govorite o radnicima, vi govorite u ime ubojica.

Ravachol — A vi govorite o užetu i sjekiri, vi ne govorite u ime pravde i morala jer ih poriče buržoasko društvo kojem služite.

[. . .]

Sudac — U noći između 15. i 16. svibnja 1891. preskočili ste zid groblja Saint-Jean de Bonnefonds, otvorili grobnicu markize De La Rochetaillée, razbili sanduk, otuđili s leša mali križ i medaljon. Imate li prigovora?

Ravachol — Nemam.

Sudac — Bio je to mrzak, odvratan čin . . .

Ravachol — Oh, da je bio odvratan, i ja se slažem. Zapravo, nitko to ne zna bolje od mene, ali uz bijedu koja me stiskala, uz glad koja me progonila, bio bih sišao i dublje od groba markize, bio bih sišao u pakao da sam znao da ću nešto naći.

Sudac — Očekivali ste nakit s kojim je, kažu glasine, markiza pokopana. Glad kojom želite opravdati vašu nedjela mogli bi shvatiti i u općem, širem smislu, da bi zadovoljili pohlepne apetite koji su vas obuzeli, a mogli ste ih utažiti samo zlodjelom.

Ravachol — Nisam nikada sanjao izobilje i blagostanje ni raskoši kojima se sa zadovoljstvom vi odajete, radio sam tako naporno da vi ne možete ni zamisliti. Kad bih nazvao pohlepnima apetite i želje za blagostanjem koje vas obuzimaju, kad bih pitao kakvim ih zlodjelima ostvarujete ili da li ste ikada u vašem dugom životu obavljali pošten, koristan, produktivan posao koji bi omogućio takav napredak, što bi vi odgovorili?

Sudac — Da nisam ja pod ispitivanjem.

Ravachol — Da nemate, to jest, ništa za reći u vašu obranu, ili ništa na moj teret ako iskačem iz tračnica zakona tražeći moje pravo na život i radost.

Sudac — Ali, ona strašna noć na groblju Saint-Jean de Bonnefonds, nije vam urezala u pamćenje jedan dojam, u srce jedno pokajanje?

Ravachol — Pamtim samo jednu stvar: smrad me gušio.

Sudac — Pa kakav ste vi čovjek?

Ravachol — Čovjek koji je, izmoren glađu, sposoban svoju hrabrost staviti u službu vlastitih potreba.

Sudac — Porota će to sigurno cijeniti. Sjednite!

Ravachol — Da, ali prije moram prosudbi porote i publike nadodati par riječi: žrtvovao sam život, borim se samo za anarhiju, siguran da će osveta stići.

Henry — I to potvrđujem sada i ovdje.

Sudac — Sjeli ste u Terminus Hotel, naručili pivo i čekali. Koliko, otprilike?

Henry — Oko sat vremena.

Sudac — Što ste čekali?

Henry — Da ima više gostiju.

Sudac — I zatim?

Henry — Ali, vi to dobro znate. Zar vam nije samo prije par minuta javni tužilac ispričao što se poslije desilo?

Sudac — Vi to morate ispričati poroti, zato što će vas oni suditi.

Henry — Izvadio sam bombu iz džepa i položio je na koljena te izvadio iz novina u koje je bila umotana. Zapalio sam cigarom fitilj i kad sam vidio da je uhvatio krenuo sam prema vratima i bacio bombu prema središtu kafea.

Sudac — Vi, koji toliko prezirete tuđi život . . .

Henry — Samo buržoazije, molim . . .

Sudac — Isplanirali ste kako da spasite vlastiti . . .

Henry — Naravno! Kako bih inače bio mogao gajiti nadu u nastavak i u možda veća djela da su me odmah pri prvoj akciji uhvatili?

Sudac — Vi ste, dakle, sve izračunali, isplanirali kako bi utekli posljedica-
ma vašeg atentata?

Henry — I to vrlo ozbiljno. Nalazio sam se na ulazu kad sam bacio bombu sred kafea. Mogao sam neprimjećeno otići do stanice Saint-Lazare, zaustaviti se u čekaonici, kupiti kartu za gdje-god, izgubiti se u masi putnika i sići mirno u rue d'Amsterdam, uvjeren u daljnju još žešću aktivnost. Nije mi izgledalo ni nemoguće ni naporno. Umaknuti kako bih mogao odmah početi ispočetka, to je bila moja jedina briga.

Sudac — No, vaša se računica pokazala pogrešnom. Na vratima vas je zamijetio konobar, na što ste vi povikali: »Bijednik, eno ga tamo!«, kao da ste željeli goniti imaginarnog počinitelja atentata, ali uzaludan je bio vaš pokušaj prevare.

Henry — Ne znam koliki značaj može u vašoj optužbi imati ovaj detalj, ali znam da je zaista bio izvanredan.

Sudac — Vidjet ćemo kasnije. I vi ste pobjegli. Nakon što ste zaobišli omnibus u prolazu, krenuli ste trčeći u rue du Havre prema rue d'Isly, dok vas je gonila masa ljudi. Jedan hrabri građanin, činovnik Sociétés

kukavni da bi riskirali život, odriču se onih koji djeluju. Ali, utjecaj koji oni smatraju da imaju na revolucionarni pokret je jednak nuli. Danas polje pripada akciji, nema zastoja ni povlačenja.

Aleksander Herzen, revolucionar, rekao je: »Od dvije stvari jednu trebam izabrati, ili biti osvetnik i kročiti naprijed, ili oprostiti i pokleknuti na pola puta«. Mi ne želimo ni oprostiti ni pokleknuti i uvijek ćemo kročiti naprijed dok revolucija, cilj svih naših napora, ne bude napokon okrunila naša djela rođenjem slobodnog svijeta.

U ovom nemilosrdnom ratu koji smo objavili buržoaziji mi ne tražimo milost. Mi donosimo smrt, mi ćemo je znati podnijeti. Zato očekujem vašu presudu potpuno ravnodušan. Znam da moja glava neće biti posljednja koju ćete odsjeći; druge će još pasti, jer gladni počinju nalaziti put prema vašim kafeima i vašim velikim restoranima, prema Terminusu i Foyotu. Druga imena ćete dodati na krvavi popis naših mrtvih.

Smaknuli ste u Njemačkoj, vješali u Chicagu, garotirali u Xeresu, streljali u Barceloni, giljotinirali u Montbrisonu i u Parizu, ali ono što nećete nikada moći uništiti je Anarhija. Njeni su korijeni preduboki; ona je rođena u samim njedrima trulog društva koje se raspada; ona je nasilna reakcija protiv postojećeg poretka. Ona je odraz težnje za jednakošću i slobodom koja će pogoditi direktno današnji autoritet, ona je svugdje, zato je neuhvatljiva. Ona će vas na kraju pobijediti i usmrtniti.

Odlomci iz Henryjevog suđenja 1894.

[...]

Sudac — Sakrivali ste bombu u pojasu hlača.

Henry — Ne. U džepu kaputa. Ne mislite valjda da bih otkopčao hlače usred kafea?

Sudac — Zašto se izabrali Café Terminus?

Henry — Zato što ga posjećuje buržoazija. Najprije sam htio baciti bombu u drugi kafe, otišao sam u Bignon i u Pace, ali nije bilo mnogo gostiju; vrijeme za aperitiv je već bilo prošlo.

Sudac — Na ispitivanju ste izjavili da ste željeli ubiti što više pripadnika buržoazije.

Vaillant

Biografija

Auguste Vaillant (Mézières, Ardenne, 27. 12. 1861. — Pariz, 05. 02. 1894.) je odrastao bez oca (korzikanski žandar), a kasnije i bez majke, napušten. S četrnaest godina započinje lutajući život, što će ga (pješke!) dovesti do Pariza. Još kao maloljetnik je više puta osuđivan, zbog skitnje, krađe kruha, prosjačenja, neplaćanja računa u gostionici (šest dana zatvora). Zabrinut zbog vlastite i tuđe bijede, u Parizu upoznaje anarhistički milje, a počinje gajiti interes i prema astronomiji i filozofiji. Sklapa brak iz kojeg će dobiti kćer, Sidonie, čiju će skrb nakon njegove smrti preuzeti anarhist Sébastien Faure⁴.

Okušao je sreću u Argentini, ali se već nakon tri godine vratio u Francusku.

9. prosinca 1893. baca eksplozivnu napravu u dvoranu parlamenta, uz povik: »Smrt buržoaziji! Živjela anarhija!«. Simbolična gesta u znak protesta protiv represije nad anarhistima, predvođene premijerom Jeanom Casimir-Perierom. Naprava nije bila sklopljena da prouzroči veliki broj žrtava, samo je nekoliko zastupnika zadobilo lagane ozljede. No, unatoč tome, Vaillant je osuđen na smrt giljotinom (u veljači 1894.). Bit će to prva osoba, nakon Francuske revolucije, osuđena na smrtnu kaznu mada nije počinila ubojstvo.

Francuski je parlament iskoristio događaj za jačanje represije nad anarhistima i njihovom štampom, putem tzv. zločinačkih zakona (*lois scélérates*), izglasanih između 1893. i 1894. Prvi se zakon odnosio na javnu sigurnost, uvedena su i nova kaznena djela, kao npr. zagovaranje *propagande djelom* i kršenja zakona, što je dovelo do brojnih uhićenja i preventivnih sankcija. Iste je godina donesen još jedan zakon, ticao se

⁴ Sébastien Faure (1858. — 1942.), francuski anarhist, osnivač novina *Le Libéraire* i *La Revue Anarchiste* te suosnivač *Juornal du Peuple* i *Le Quotidien*. Početkom XX st. vodi slobodarsku školu *La Ruche*, kraj Pariza, po pedagoškim principima Paula Robina. Aktivan antimilitarist u vrijeme Prvog svjetskog rata. Jedan od utemeljitelja nove Francuske Anarhističke Federacije i njenog glasila *La Voix Libéraire*. Pokretač *Anarhističke enciklopedije*.

zločinačkog udruživanja, progonjene su grupe osumnjičene za pripremanje atentata. Godinu kasnije stupio je na snagu i posljednji »zločinački zakon« kojim je zabranjen svaki oblik anarhističke propagande, tj. štampe.

Iste će godine talijanski anarhist Sante Caserio ubiti u Lyonu francuskog predsjednika Sadija Carnota, odgovornog za Vaillanovo smaknuće i represivne mjere. Navedeni zakoni su ukinuti 23. prosinca 1992.

S Vaillantom se pobuna slobodnog pojedinca protiv logike moći uzdiže do potpune svijesti i strategije. Ako se društveno oslobođenje ne želi svesti na čisto teoretsko, sterilno »zauzimanje stava«, utvrdivši točke kroz koje se artikulira sistem izrabljivanja, treba napasti: a on napada zastupnički dom, mjesto na koje je buržoazija pohranila mehanizam dobrovoljnog ropstva.

Vaillantova izjava pred sudom 1893.

Gospodo porotnici! Za nekoliko trenutaka vi ćete me osuditi, ali unatoč vašoj presudi ostaje mi zadovoljština da sam ranio to vaše prokletu društvo, u kojem jedan čovjek može u samo jedan sat potrošiti iznos kojim bi se mogle prehraniti na tisuće porodica u jednoj godini, to vaše podlo društvo u kojem nekolicina zgrće čitavo bogatstvo zemlje dok na stotine tisuća nesretnika nemaju ni kruha, kruha koji se i psima baca, i čitave su obitelji osuđene na samoubojstvo zbog neimaštine.

Oh, kad bi se barem mogli moćnici spustiti među mase bijednika! Ali, ne, oni ne čuju zov unesrećenih! Kao da ih neka kob vuče u ponor – kao već monarhiju u XVIII. st. – koji će ih progutati.

Zato, jao se ga onom tko se ogлуši na vapaj gladnika! Jao se ga onima koji sebe smatraju višim bićima pa si zato uzimaju za pravo da izrabljuju niže! Dolazi dan kad narod pobjesni, diže se kao uragan i nadire kao bujica, a visoko na krvavim kopljima se tada njišu glave.

Među izrabljivanima, gospodo, nailazimo na dvije kategorije: prvi ne znaju ni tko su ni tko bi mogli biti, uzimaju život kako dolazi, vjeruju da su rođeni kao robovi, sretni uz mrvice koje im bacaju u zamjenu za posao; ali, postoje i drugi, koji razmišljaju, proučavaju, osvrću se i opažaju vidne društvene nejednakosti.

veze s anarhistima. U redu! Budući da vi smatrate čitav pokret odgovornim za djelo jednog čovjeka i pogađate, bez razlike, sve anarhiste, onda i mi pogađamo čitavu buržoaziju, bez razlike.

Zar bi trebali napadati samo zastupnike koji donose zakone protiv nas, samo suce koji ih primjenjuju, samo policajce koji nas hapse? Ne vjerujem. Svi ti ljudi su samo sredstva, ne djeluju u svoje ime, budući da je njihove službe stvorila buržoazija u svrhu svoje zaštite. Oni, dakle, nisu više krivi od ostalih. Dobra buržoazija koja, mada bez obnašanja službe, ubire prihode svojih dionica, dobra buržoazija koja živi ljenčareći na profitu koji su proizveli radnici, i oni moraju dobiti svoj dio odmazde. I ne samo oni, nego i svi koji su zadovoljni postojećim poretom, oni koji aplaudiraju radu vlade i njeni su suradnici, ti službenici od 300 do 500 franaka mjesečno koji mrze narod i više od visoke buržoazije, ta glupa i pretenciozna masa koja staje uvijek uz bok jačeg i sastavni je dio uobičajenih gostiju Café Terminusa i svakog drugog velikog kafea.

Zato sam napao masu i nisam birao svoje žrtve. Buržoazija treba shvatiti da su patnici napokon umorni od svojih patnji, da pokazuju zube i da će njihovi napadi biti tim suroviji koliko budete i vi surovi prema njima. Oni ne poštuju ljudski život jer i sama buržoazija ne pokazuje brigu prema njemu. Ne mogu ubojice Krvave nedjelje i Fourmiesa tretirati druge kao ubojice.

Nećemo poštediti buržoaske žene ni djecu jer ni oni ne štede žene i djecu koje mi volimo. Zar nisu nedužne žrtve i sva ona djeca koja u predgrađima polako umiru od anemije jer nedostaje kruha u kući; one žene koje u vašim tvornicama blijede i venu da bi zaradile četrdeset novčića dnevno, sretne što ih bijeda još nije primorala na prostituciju; oni starci koje ste najprije pretvorili u strojeve za doživotnu proizvodnju, a kasnije, kad su iscrpili snage, bacili na ulicu ili u bolničke krevete? Na koncu, budite barem hrabri pred vašim zločinima, gospodo buržoazijo, i priznajte da su naše odmazde i više nego pravedne.

Naravno, ne živim u zabludi. Znam da moja djela nespremna masa neće još shvatiti. Čak i među radnicima, za koje sam se borio, obmanuti vašim novinama, vjeruju da sam njihov neprijatelj. No, nema veze. Mene ne brine ničiji sud. Znam i da postoje pojedini takozvani anarhisti koji žurno odbacuju svaku solidarnost s propagandistima djelom. Oni pokušavaju odrediti suptilnu razliku između teoretičara i terorista. Previše

njihovog boravka u zatvoru? Nikoga nije bilo briga. Anarhist više nije bio čovjek, bio je divlja zvijer lovljena sa svih strana, dok je buržoaska štampa, kukavni rob snage, glasno iziskivala istrebljenje.

Istovremeno, slobodarske novine i pamfleti su zaplijenjeni, a pravo na okupljanje zabranjeno. Još gore: kad se policija željela riješiti nekog druga, uhoda je samo ostavila jedne večeri u njegovoj sobi paket sa tanihom; idući je dan uslijedio pretres, po snazi naloga potpisanog prije dva dana, pri kojem je pak pronađena kutija puna sumnjivog praška; drug je odveden na sud i osuđen na tri godine zatvora. Ako želite znati istinu, pitajte bijednog doušnika koji je ušao u kuću druga Mériegeauta.⁹

Međutim, svi su ovi postupci, u biti, bili pozitivni, jer su pogodili neprijatelja koji je širio strah, a oni koji su drhtali željeli su samo dokazati svoju hrabrost. I, kao vrhunac ovog križarskog pohoda protiv heretika, čuli smo gospodina Raynala, ministra unutrašnjih poslova, kako u parlamentu izjavljuje da su mjere koje je vlada poduzele postigle dobar ishod, budući da su posijale strah među anarhistima! No, još nije bilo dovoljno. Osuđen je na smrt čovjek koji nikoga nije ubio. Trebalo je pokazati hrabrost do kraja: jednog lijepog jutra je smaknut giljotinom.

Ali, gospodo buržoazijo, u vašu računicu niste ubrojili vašeg gosta. Vi ste uhapsili na stotine pojedinaca, oskrvnuli brojne domove; no, izvan zatvorskih zidina bilo je još vama nepoznatih pojedinaca, koji su iz sjene prisustvovali vašem lovu na anarhiste i koji su samo čekali povoljni trenutak da krenu u lov na lovce.

Riječi gospodina Raynala bile su izazov bačen pred anarhiste; rukavica je podignuta. Bomba u Café Terminusu je odgovor na sva vaša nasilja nad slobodom, vaša uhićenja, vaše pretrese, na vaše zakone o štampi, na vaša masovna protjerivanja stranaca, na sve vaše giljotine. Ali, zašto, pitat ćete vi, napasti one miroljubive goste koji samo slušaju glazbu i koji, možda, nisu ni suci ni zastupnici ni birokrati? Zašto? Vrlo jednostavno. Buržoazija nije razlikovala anarhiste. Samo je jedan čovjek bacio bombu, Vaillant; devet desetina anarhista nije ga ni poznavalo. No, to nije ništa značilo. Potjere su bile masovne. Bio je otvoren lov na sve koji su imali

Jesu li oni krivi što jasno vide i što pate zbog patnje svojih bližnjih? Strmoglavio se bacaju u borbu, glasnici proleterskih težnji.

Ja pripadam ovim posljednjima, gospodo.

Gdjegod sam bio svugdje sam nailazio na nesretnike pognute pod jarmom kapitala, svugdje iste krvave rane, svugdje, sve do krajnjih i gotovo pustih granica Južne Amerike, gdje sam zaludu tražio počinak, u sjeni palme promatrajući prirodu, premoren i ozlojeđen tjeskobama i patnjama naše civilizacije.

No, tamo, čak i više nego drugdje, kapital, taj nezasićeni vampir, isisava do posljednje kapi krvi uboge parijske.

I tako sam se vratio u Francusku, gdje je drama moje obitelji, žrtva strahovitih patnji, bila kap koja je pretila obuzdanu strast: umoran od ovog paćeničkog i kukavnog života odlučio sam odnijeti moju bombu među osobe koje su najodgovornije za patnje ovog društva.

Prigovorili su mi zbog rana koje su moji metci nanijeli: dozvolite mi pripomenuti da buržoazija nije masakrirala i naređivala masakre u vrijeme Revolucije mi bi još danas, vjerojatno, živjeli pod jarmom aristokracije. S druge strane, pribrojimo mrtve i ranjene iz Tonkina, s Madagaskara, iz Dahomeya, pridodajmo i tisuće, milijune, nesretnika koji pogibaju na gradilištima, u rudnicima, gdje god kapital vlada, a nadodajmo i bijedno mnoštvo koje, uz suglasnost naših zastupnika, skapava od gladi; onda će ono što se meni danas prigovara izgledati kao zanemariva sitnica.

Krvoprolića ne brišu krvoprolića, slažem se; ali, odgovorajući odozdo na agresije koje dolaze odozgo, zar ne djelujemo mi iz samoobrane?

Oh, dobro znam što kaže pošten svijet: morao sam svoje zahtjeve ograničiti na riječi. Ali, što očekujete? Da bi se gluhi trgnuli, da bi se privukla pažnja svih onih koji ne žele čuti glas, mora grnuti snažno kao detonacija.

Već se predugo vremena na naše glasove odgovara zatvorima, užetom, puškom, i ne zavaravajte se, eksplozija moje bombe nije usamljen i izoliran urlik Vaillanta; to je urlik čitave jedne klase koja hoće svoja prava, a sutra će nakon riječi slijediti djelo. Budite sigurni. Zakoni koje kujete neće zaustaviti ideje mislilaca. Kao što u prethodnom stoljeću sve konzervativne snage nisu spriječile Diderota i Voltairea da šire među narodom emancipirajuće ideje, tako današnje snage vlasti neće spriječiti da Darwin, Reclus, Spencer, Ibsen, Mirbeau siju ideje o pravdi i slobodi, koje

⁹ Joseph Mériegeaut, 1894. osuđen zbog posjedovanja eksplozivnog materijala. U jednom je periodu bio osumnjičen i za sudjelovanje u atentatu pri rue des Bons-Enfants.

će raspliniti predrasude u kojima mase još žive i koje će u nesebičnim dušama poraženih razviti, kao u mojoj duši, trzajeve pobune, sve češće, sve smjelije, sve dok sa zemlje ne nestane svaki znak i svako poštovanje autoriteta, a ljudi će se slobodno udruživati po svojim afinitetima i svatko će moći uživati u cjelokupnom proizvodu svoga rada, a moralne bolesti zvane predrasude će nestati i sva će ljudska bića živjeti skladno jer će im jedine težnje biti izučavanje znanosti i pružanje ljubavi drugima.

Završavam, gospodo, ponavljajući da društvo koje je prožeto društvenim nejednakostima, kao ove što nas pogađaju, u kojem siromaštvo tjera na samoubojstvo, u kojem su spomenici kasarne i zatvori, mora biti bez oklijevanja i žaljenja što prije izbrisano iz povijesti ljudskog roda.

Pozdravljam sve koji se zalažu za rečenu promjenu, kakva god sredstva koristili. Ideja me navela da prkosim autoritetu i budući da sam u gorkom dvoboju samo ranio protivnika, sad je na njemu red da se osveti.

A sada, gospodo, kakva god bila vaša presuda bit će zaista jedna: ne mogu suzdržati osmjeh dok vas gledam hladnim očima razuma, izgubljeni atomi materije, uzimate si za pravo da sudite vaše bližnje jer . . . jer imate produžetak leđne moždine.

Neznatna je stvar sud, pravda, vaša presuda, u povijesti čovječanstva, a neznatna je i povijest sama u vrtlogu koji je nosi kroz bespuća gdje se gasi, obnavlja da bi ponovno započela istu priču i ista djela, neprestana igra kozmičkih snaga koje se obnavljaju i preoblikuju u beskonačnost.

Odlomci iz Vaillantovog suđenja

[. . .]

Vaillant — Zovem se August Vaillant, rođen u Mézièresu 1861., nastanjen u Choisy le Roi; trgovački činovnik.

Sudac — Vi ste nezakonito dijete, naknadno priznato. Zar niste već četiri puta osuđivani?

Vaillant — Da, ali za ono što me optužujete, s neskrivenom strogoćom, odgovorno je vaše društvo.

Sudac — Osuđeni ste zbog zaista prostih prekršaja, samo je razlog koji ste naveli istražnom sucu originalan, i doista u skladu s vašim doktrinama,

i jedno od onih zrna koja su izvela čuda u Fourmiesu. Ne možeš zaraditi nikakav zastupnički mandat.

U nekoliko riječi, nakratko poremećen, mir je ponovno zavladao Carmauxom. Poduzeće je nastavilo jače nego ikad s izrabljivanjem, a gospoda dioničari su bili vrlo zadovoljni ishodom štrajka. Ipak, dividende su se još mogle ubrati.

I tada sam odlučio da ovom zboru veselih glasova nadodam jedan glas koji je buržoazija već čula, ali je bila uvjerena da je umro s Ravacholom: glas dinamita.

Želio sam dokazati buržoaziji da za nju više neće biti potpunih radosti, da će njezine besramne pobijede biti narušavane, da će zlatno tele drhtati na svom postolju sve do konačnog drhtaja koji će ga srušiti u blato i krv.

Istovremeno sam želio poručiti rudarima da postoji samo jedna kategorija ljudi, anarhisti, koji zaista suosjećaju s njihovim patnjama i spremni su da ih osvete. Ti ljudi ne sjede u parlamentu, kao gospoda Guesde⁸ i ostalo društvo, ti ljudi idu na giljotinu.

Pripremio sam, dakle, bombu. U jednom trenutku sjetio sam se optužbe upućene Ravacholu. A nedužne žrtve? No, vrlo sam brzo riješio problem. U zgradi u kojoj su se nalazili uredi poduzeća Carmaux stanovali su samo pripadnici buržoazije, dakle nije moglo biti nevinih žrtava. Čitava buržoazija živi od izrabljivanja nesretnika; ona mora zato ispaštati zbog svojih zločina. Uvjeren u potpunu pravednost svojeg djela ostavio sam bombu pred vratima poduzeća.

Tijekom rasprave objasnio sam kako sam se nadao da će, u slučaju otkrića, moje naprave eksplodirati u policijskoj stanici i tako također pogoditi moje neprijatelje. To su, prema tome, razlozi koji su me naveli na atentat za koji me osuđujete.

Prijedimo na drugi, Café Terminus. Prispio sam u Pariz u vrijeme Vaillantovog atentata. Prisustvovao sam strašnoj represiji koja je uslijedila nakon atentata na Palaču Bourbon. Bio sam svjedok drakonskih mjera koje je vlada poduzela protiv anarhista. Sa svih se strana uhodilo, vršili se pretresi i hapšenja. Usred tih haraćenja osobe su nasumice uhićivane i ostavljane u zatvoru. Što se desilo ženama i djeci tih drugova za vrijeme

⁸ Jules Bazile Guesde (Pariz, 1845. — Saint-Mandé, 1922.), francuski marksist-blankist, 1882. uz Paula Lafarguea osnovao Radničku stranku.

Budući da je ideja zrela i pronašla je rješenje, treba je neodgodivo pokušati ostvariti. Bio sam uvjeren da je današnja organizacija loša i želio sam se boriti protiv nje kako bih ubrzao njen nestanak. Unio sam u borbu duboku mržnju, svakodnevno raspirivanu gnusnom predstavom ovog društva u kojem je sve nisko, sve nepouzđano, sve ružno; u kojem širenje ljudskih strasti, širokogrudnost i slobodna misao nailaze samo na prepreke. Želio sam napasti toliko jako i toliko pravedno koliko sam mogao. Prijeđimo, dakle, na prvi atentat koji sam počinio, eksplozija u rue des Bons-Enfants.

Pratio sam sa zanimanjem događanja iz Carmauxa. Prve vijesti o štrajku ispunile su me radošću: činilo se da su rudari napokon spremni odustati od mirnih i beskorisnih štrajkova, u kojima radnik strpljivo čeka da i njegovih nekoliko franaka dospije u milijune poduzeća. Izgledalo je da su krenuli putem nasilja, koje je odlučno iskazano 15. kolovoza 1892. Urede i zgrade rudnika napala je masa umorna da pati bez osvete: pravda je trebala biti izvršena nad omraženim inženjerom, kad su se uplašeni pojedinci umiješali.

Tko su oni bili? Oni isti zbog kojih su svi revolucionarni pokreti pobacili, zato što se plaše da se narod, jednom oslobođen, neće više pokoravati njihovom glasu; oni isti koji tjeraju tisuće ljudi da pate mjesecima u oskudici da bi sebi izgradili popularnost na teret njihovih patnji te zajamčili si kandidaturu na izborima, ti su ljudi — želim reći socijalističke vođe — stali na čelo štrajkaškog pokreta.

Odjednom se na taj prostor spustilo jato gospode, govornika, svi na raspolaganju štrajka, organizirali su prikupljanje pomoći, održali tribine, uputili na sve strane pozive za podršku. Rudari su predali svaku inicijativu u njihove ruke. Što se na koncu desilo, svi znamo.

Štrajk se odužio u nedogled, rudari su se pobliže upoznali s glađu, njihovom uobičajenom družicom; potrošili su svoj mali sindikalni fond, a i drugih organizacija koje su im pritekale u pomoć; zatim su se u roku od dva mjeseca, spuštenih glava i još bjedniji vratili u svoju jamu. A moglo je biti tako jednostavno, ispočetka, napasti najosjetljiviju točku poduzeća, novac; zapaliti skladište ugljena, oštetiti crpne pumpe. Poduzeće bi, jasno, vrlo brzo kapituliralo.

Ali veliki poglavari socijalizma ne dopuštaju takve postupke, jer to su anarhistički postupci. Takvom se igrom riskira zatvor i, tko zna?, možda

jer kažete: »ne postoje zločinci, kao što ne postoji ni zločin, i u svakom slučaju nije pojedinac kriv već društvo«. I nastavljate, u vezi morala, »on je samo skup predrasuda«. Tako ste se izjasnili?

Vaillant — Točno.

[. . .]

Sudac — Netko je čak imao hrabrosti reći i napisati da su vaše žrtve zadobile samo par ogrebotina.⁵

Vaillant — Ali, to je istina. Zar od svih žrtava nisam upravo ja bio najteže ranjen?

Sudac — Nisam mislio da se ubojica može tako besramno usporediti sa svojim žrtvama!

Vaillant — Pomirite se s tim, gospodine suče, bez zvučnih ispraznih fraza, ja se zaista uspoređujem sa žrtvama, a na nevine žrtve baš svugdje nailazim. Vojnici koje vaša vlada šalje da umru od tifusa ili od olova u Tonkinu pate mnogo više nego što su patili ranjeni u Palači Bourbon; a ipak se nad njima niste sažalili.

Sudac — Ostavimo po strani vladu i vojsku. Među žrtvama vašeg bolesnog atentata netko je zadobio i prelome, teške i duboke rane.

Vaillant — Nema mrtvih među mojim žrtvama. Da sam to želio bio bih ispunio bombu nitroglicerinom i tada bi odista brojali na desetke mrtvih.

Sudac — Vi ste znali da je zeleni barut jednak dinamitu. Da je slučajno bomba eksplodirala usred dvorane bila bi izazvala značajan broj mrtvih, tvrdi vještak.

Vaillant — Vi nećete nikoga uspjeti uvjeriti da su naši zastupnici nježnije građe od njihovih birača. Bomba je bila napravljena da ozlijedi, shvatite to, nije bila napravljena da ubije. Zbog humanosti, i zbog drugih principa koje vam ne želim iznositi, rezultat je: *nije bilo mrtvih*, a bili bi zaista brojni da sam bombu ispunio mecima umjesto čavlina, nitroglicerinom umjesto barutom. Vi stalno govorite o mrtvima kojih je moglo biti, ne govorite o mrtvima kojih nema. Recite jednostavno: bomba u Palači Bourbon nije prouzročila nijednu smrt! Što je istina.

⁵ Odnosi se na ranjene u zastupničkom domu.

[. . .]

Ravachol – Gospodine suče, vi ste naviknuti da vodite suđenje, ja nisam naviknut da sjedim na optuženičkoj klupi. Oprostite mi stoga ako se usuđujem primijetiti da me niste ni u jednom trenutku pitali koji su me razlozi naveli da izvršim atentat 9. prosinca, a meni je veoma stalo da ih iznesem.

Vrativši se iz Amerike, bio sam uvjeren kako je dovoljno otvoriti biblioteke, dijeliti brošure ili novine da bi se umovi i duše pripremili na revoluciju. Ta mi je zadaća djelovala tako jednostavna, tako učinkovita. Kad bi u Parizu plaća odgovarala potrebama, to jest da nam dozvoli slobodan, udoban život, bezbrižan! Brzo sam se razuvjerio: moj poštenu poslodavac nije me nikada htio platiti više od dvadeset franaka tjedno. Uz takvu plaću čovjek može ženi, djeci i sebi zajamčiti samo sporu smrt od gladi i iscrpljenosti. Sve žalbe koje sam uputio poslodavcu, tražeći barem malo razumijevanja za moj položaj, dobile su uvijek jedan te isti nježni, kršćanski odgovor: »Baš me briga za vašu ženu i djecu. Zaposlio sam vas, a ne njih, a za vas je dvadeset franaka i više«.

Tada sam shvatio da ako zbilja vjerujem u revoluciju moram odraditi svoj dio. I odnio sam bombu u Palaču Bourbon.

otvorene za mito, oni su odani javnom dobru. Oficir koji isprobava novi model puške na sedmogodišnjoj djeci, on samo izvršava svoju dužnost, a usred parlamenta premijer mu odaje priznanje. Bio sam ogorčen zbog svega što sam vidio i moj je duh započeo kritiku organizacije ovog društva. Ta je kritika toliko često iznošena pa nema ni smisla da je ponavljam. Bit će dovoljno reći da sam postao neprijatelj društva, kojeg smatram kriminalnim.

Privučen u prvom trenutku socijalizmom, ubrzo sam napustio ovu stranku. Previše sam volio slobodu, previše poštivao individualne pobude, previše osjećao odbojnost prema organizaciji da bi postao broj u registriranoj armiji Četvrtog staleža. Uostalom, shvatio sam da socijalizam nimalo ne izmjenjuje postojeći poredak. On održava autoritarni princip, a taj je princip, usprkos stavovima nekih navodno slobodnih mislioca, samo arhaični ostatak vjere u neku višu moć.

Znanstvene studije su me postepeno uvele u igru prirodnih sila svemira. Postao sam materijalist i ateist, shvatio sam da se ideja o bogu isključuje modernom znanošću, kojoj ona nije potrebna. Na isti način, religiozni i autoritarni moral, utemeljen na neistinama, treba prema tome nestati. Ali, koji je onda taj novi moral u skladu sa zakonima prirode, koji bi trebao obnoviti stari svijet i stvoriti sretno čovječanstvo?

Tada sam upoznao nekoliko drugova anarhista, koje i danas smatram najboljima koje sam ikada upoznao. Njihove su me osobine smjesta očarale. Cijenio sam njihovu ogromnu iskrenost, potpunu otvorenost, njihov duboki prezir prema svim predrasudama, i poželio sam i ja upoznati ideju koja je te ljude činila toliko drugačijima od svih koje sam do tada sreo.

Ta je ideja pronašla u mojem duhu prikladno tlo, hranjeno osobnim opažanjima i razmatranjima. Ona je samo izoštrila ono što je u meni bilo još mutno i kolebljivo. I postao sam anarhist.

Neću vam sada ovdje iznositi čitavu teoriju anarhizma. Želim se samo osvrnuti na njegovu revolucionarnu stranu, njegovu destruktivnu i negativnu stranu zbog koje se nalazim danas pred vama.

U ovim trenucima oštre borbe između buržoazije i njenih neprijatelja, dolazim u iskušenje da citiram Souvarinea iz *Germinala*: »Sve rasprave o budućnosti su kriminalne, zato što ne dozvoljavaju čisto i jednostavno uništenje, a sprječavaju napredak revolucije«.

bi živjeli u potpunoj međusobnoj indiferentnosti, ili se pak ne bi nikada izmijenila postojeća situacija.

Henryeva izjava pred sudom 1894.

Gospodo porotnici,

Vi poznajete djela za koja sam optužen: eksplozija u rue des Bons-Enfants, koja je ubila pet, odnosno šest osoba, i eksplozija u Café Terminusu koja je ubila jednu, odnosno dvije te ranila nekoliko osoba, i na koncu šest pucnjeva iz pištolja koje sam usmjerio na moje progonitelje nakon ovog posljednjeg atentata. Vidjeli ste da sam se tijekom suđenja izjasnio kao odgovorni počinitelj ovih atentata.

Ne iznosim vam, dakle, svoju obranu. Ne pokušavam izbjeći odmazdu istog onog društva koje sam napao.

Uostalom, ja priznajem samo jedan sud: svoj vlastiti. Presuda svakog drugog suda ostavlja me ravnodušnim. Želim vam samo objasniti svoja djela i što me navelo na njih.

Ja nisam dugogodišnji anarhist. Tek sam se sredinom 1891. priklonio revolucionarnom pokretu. Prije toga sam živio u sredini potpuno prožetoj današnjim moralom. Naviknuli su me da poštujem, čak i volim, domovinu, obitelj, autoritet, vlasništvo.

Međutim, odgovajatelji današnje generacije često zaboravljaju jednu činjenicu: život se, radoznao, sa svojim borbama i porazima, sa svojim nepravdama i nejednakostima, pobrine da otvori oči neukima, da se suoče sa stvarnošću. I to se desilo meni, kao što se dešava svima. Govorili su mi da je život lak, širom otvoren inteligentnima i marljivima, ali iskustvo je dokazalo da samo cinici i puzavci zauzimaju najbolja mjesta na gozbi.

Govorili su mi da su društvene institucije utemeljene na pravdi i jednakosti, ali ja sam oko sebe primjećivao samo laži i prevare. Svakim je danom nestajala po jedna iluzija. Gdjegod otišao, uvijek sam nailazio na iste jade kod jednih i na iste užitke kod drugih. I ubrzo sam shvatio da su svi veliki principi, koje su me učili da štujem — kao poštenje, odanost, dužnost — samo maska bačena na najsramotnije podlosti.

Industrijalac koji zgrće golemo bogatstvo na teret radnika, kojima pak sve nedostaje, je pošten čovjek. Zastupnik, ministar, čije su ruke uvijek

Émile Henry

Émile Henry (Barcelona, 25. 09. 1872. — Pariz, 21. 05. 1894.), sin Fortunéa Henrya Mausela, francuskog komunista, osuđenog na smrt nakon poraza Pariške komune. Da bi izbjegao smrtnu kaznu Fortuné se sklanja u Španjolsku, a nakon pomilovanja 1882. vraća se ponovno u Francusku, gdje ubrzo umire.

Émile se u srednjoj školi Jean-Baptiste Say ističe kao vrlo darovit učenik, zbog čega dobiva stipendiju za nastavak školovanja u École Polytechnique. Međutim, napušta je već 1890. i priključuje se anarhističkom pokretu, njegovoj najradikalnoj struji, vjerojatno i pod utjecajem starijeg brata (Fortuné Henry).

Surađivao je s anarhističkim časopisima *La Père Peinard* i *L'En-Dehors*. Pod stalnim policijskim nadzorom, prvi puta je uhićen (uz brata) 1892. nakon prosvjeda solidarnosti s Ravacholom. Iste je godine postavio bombu pred upravnu zgradu rudnika Carmaux, rue des Bon-Enfants, u znak solidarnosti s rudarima u štrajku. Međutim, eksplozivna naprava je otkrivena i odnesena u policijsku stanicu, gdje je zbog neopreznog rukovanja eksplodirala i uzrokovala petoricu mrtvih⁶. Nakon ove epizode Émile se privremeno seli u London, ali već iste godine se vraća u Pariz, pod lažnim imenom.

1893. anarhist Léon-Jules Léauthier nožem napada srpskog ministra M. Đorđevića; anarhist Marpeaux ubija policajca Colsona tijekom hapšenja; anarhist Vaillant baca bombu na Palaču Bourbon, itd. godina prolazi u nizu bombaških atentata.

5. veljače 1894. Vaillant je pogubljen; 12. veljače u Café Terminusu (Gare Saint-Lazare) eksplodirala je Émileova bomba: jedna smrtno stradala i dvadeset ranjenih osoba.

⁶ Guy Debord je ovom činu, i njegovom autoru, posvetio pjesmu *La Java des Bons-Enfants* (uglazbio Francis Lemonnier), objavljenu na albumu *Pour en finir avec le travail. Chansons du prolétariat révolutionnaire — Vol.1*, RCA, 1974.

Pjesmu su situacionisti pripisali Raymondu Callemínu, zvanom Raymond-la-Science, poznatom članu Bande Bonnot.

Nakon nekoliko dana uhapšeno je preko trideset anarhista (među kojima Jean Grave, Sebastien Faure) pod optužbom za zločinačko udruživanje, a već nakon dva dana odjekuju bombe u rue Saint-Jacques i u rue du Faubourg Saint-Martin. Nakon ovih napada policija privodi sve anarhiste, sve njihove simpatizere i poznanike, svakog čitatelja anarhističke štampe i ostavlja ih u pritvoru u očekivanju daljnjih dokaza za »zločinačko udruživanje«.

15. ožujka odjeknula je bomba u aristokratskoj crkvi la Madaleine. Samo jedna žrtva: počinitelj atentata, belgijski anarhist Jean Pauwells.

Među vladom, pravosuđem i policijom vladao je očaj. Nakon što su prozivani zbog neučinkovitosti, nesposobnosti i lijenosti, u travnju se javila još jedna bomba, u elitnom restoranu Foyot (za koju će biti osumnjičen, ali nikad osuđen, umjetnik Félix Fénéon). Istog je mjeseca započelo suđenje zbog bombaških napada Émileu Henryu.

Osuđen je na smrt i pogubljen giljotinom 21. svibnja 1894., najistaknutiji pobornik »propagande djelom«. U svojim je člancima povezo realne klasne odnose unutar kapitalističko-državnog društva, naglašavajući da odgovornost za izrabljivanje ne leži samo u pojedinom kapitalistu, nego u čitavom skupu izrabljivača, odnosno u postojećim odnosima između njih i klase izrabljivanih. Iz takve ideje proizlazi zaključak da su svi jednako krivi i da zato treba sve jednako napasti, kao što oni napadaju »masu« obespravljenih. A napad na Café Terminus pogodio je »masu« buržoazije.

Henryeva izjava pred sudom ističe se dubokom analizom, sigurnom metodom i oštroumnim zaključcima, poprimajući oblik manifesta propagande djelima. Međutim, jedna od najvažnijih figura anarhizma koja je ustala protiv metode propagande djelima bio je Errico Malatesta:⁷

»[. . .] potreban nam je kriterij po kojem ćemo vrednovati događaje i, nadalje, mjesto koje želimo zauzeti u borbi.

Cilj opravdava sredstva. Mnogo se govorilo o ovoj tvrdnji. U biti, ona je misao vodilja čitavog našeg djelovanja.

Mogli bi čak i nadodati: svaki cilj zahtjeva svoje sredstvo. Moral trebamo tražiti u cilju; sredstvo je sudbonosno.«

Međutim, ako mislim da će mi se krov kuće urušiti, potrudit ću se ili da ga srušim i ponovno izgradim, ili da ga popravim, ako je moguće.

Svaki pojedinac može posjedovati svoju vlastitu metodu, dakle svoju specifičnu ocjenu događaja, može odrediti određene veze između jednih i drugih, senzibilitet svakog ljudskog bića iziskuje specifične metode koje će biti s njim u skladu. Iz čega proizlaze mnogobrojne ocjene o postojećem, korištena sredstva i različiti izbori. Bitno je da se pri izboru svakog pojedinog elementa izbjegnju proturječja, da postoji dosljednost između riječi i djela. Zato različitost ne može dovesti do generalizacije po kojoj su sve metode istoznačne, a sve analize istovrijedne.

Da se vratimo na prethodni primjer: izbjeci ću urušavanje krova ako, nakon što sam utvrdio popuštanje nosača ili napuknuće na gredi, interveniram primjerenim sredstvima. Zaista bih bezglavo postupio kad bih samo zamijenio crepove jer, eto, kroz njih curi voda kad pada kiša!

I nastavlja Malatesta, osvrćući se na propagandu djelom:

»Ovo nisu činovi koje mi možemo prihvatiti, ohrabrivati, oponašati. Moramo biti odlučni i čvrsti, ali ne bi smjeli nikada preći granicu koje nameće potreba. Moramo biti kao kirurg, koji reže samo kad je potrebno, ali izbjegava nanositi nepotrebne patnje: jednom riječju, mora nas nadahnuti osjećaj ljubavi prema osobama, prema svim osobama.«

Očigledno je da Malatestu nadahnjuje, po njemu osnovni kriterij i temeljna metoda, »ljubav prema osobama, prema svim osobama«. No, on je možda smetnuo s uma da su taj osjećaj ljubavi prema osobama, posjedovali i Ravachol, i Vaillant, i Henry, i Caserio, kao i svi ostali anarhisti, ali ga nisu ispoljavali istovremeno i prema krvniku i prema njegovim žrtvama. Svoju su ljubav usmjerili na sve koje pate, koji su izrabljivani a ne žele postati izrabljivači, a mržnju na krvnike i na sve suučesnike izrabljivačkog sistema, na njegove dobrovoljne i neposredne pobornike.

Život pojedinaca ne može biti prepušten nekakvoj sveopćoj ljubavi. U ovakvom je društvu potrebna ljubav kao što je potrebna i mržnja; inače

⁷ Iz članka »Un peu de théorie«, *l'EnDehors*, Paris, 68, 21.08.1892.